

ihez hasonlóan tartalmas közönségtalálkozón vettem részt, amelyen a közönség tagjai szinte egymás szavába vágva mondták el gondolataikat. Úgy tűnik, Borbély Szilárd lírája nemcsak csendes töprengésre, de hangos véleménynyilvánításra is alkalmat ad. Többek közt ezért is különleges ez a költészet, és különleges az a figyelem is, amellyel a Csokonai Színház művészei közelítenek ezekhez a versekhez. Bízom benne, hogy a továbbiakban is tanúi lehetünk hasonló kísérleteknek.

A versidézetek Borbély Szilárd: *A Testhez. Ódák & Legendák* (Pozsony, Kalligram, 2010) című kötetéből származnak (77. és 110. oldal).

Nyomot hagyni a világban

Herczeg Ákos

Kritika Oravecz Imre: *Kaliorniai fűj* című regényéről (Pécs, Jelenkor Kiadó, 2012.)

Nem könnyű válaszolni arra, miért is szerethető Oravecz Imre régóta várt regénye, a *Kaliorniai fűj*. Arra sem, hogy pontosan mi vonja magára és tartja fenn a figyelmet egy olyan könyv esetén, amelyben bő hatszáz oldalon voltaképp semmi nem történik – már amennyiben a történetet olvasóként a váratlan fordulatok keltette bonyodalmak és az azokra adott szereplői reakciók izgalmasan nevezzük meg. A regény szüzséje valóban nem sokkal több annál, amit a kötet fülszövege is elmond: az Árvai család elindult pénzt keresni az Új Világba, hogy megteremthessék a jövőbeli önálló (a zsarnok apától érzelmileg és anyagiilag is független) életüket, ám Magyarország helyett mindez Amerikában valósul meg. A regény szerkesztője által túlzó elfogódottsággal megfogalmazott „szinte eposzi méretű küzdelem” azonban aligha pontos leírása annak, mi is megy végbe valójában az *Ondrok gödre* folytatásában. Jól érzékelhető, hogy az Oravecz-mű eseménye éppen annak megmutatása, hogy az eredetileg elgondolhatatlan forgatókönyvből (ti. a magyar parasztcsalád gyökereit hátrahagyva teremt

új otthont egy idegen világban) hogyan lesz az egyetlen lehetséges, sőt az egyetlen helyes döntés. Márpedig nem kis utat kell bejárni Istvánnak, hogy immár saját farmján a hintaszékében hátradőlve az ismerős közeg hangjait és az otthonossá vált idegen tájat szemlélhesse, attól kezdve, hogy először eszmél az ismeretlen burdos ház ágyában a meghozott döntés, a migráció súlyára („István felébredt. Nem sokat aludt. [...] Láta, hogy a magán kívül még két ágy van a szobában. Hirtelen megint nem tudta, hol van, és kik fekszenek azokban az ágyakban. De aztán lassan rájött. Eszébe jutott Ellis Island, a vonatút, az érkezés, Paja bátyja, az éjszakai beszállásolás. Visszadőlt a párnára, magára húzta a takarót, és próbált ismét elaludni. Nem sikerült.” 26.). A következő mondat ugyanis távolról sem magától értetődő egy olyan szereplő esetén, aki a házára emlékeztető akácfa látványától is hajlamos elérzékenyülni: „Az ország! Amerika! Itt van, körötte, fent, lent, közel, távol, mindenhol, és ő benne.” (618.). A regény sikerének egyik kulcsa, hogy képes nem pusztán láttatni, de meg is értetni olvasóival e vallomás ambivalenciáját, hogy tehát az idegenben való otthonteremtés sohasem fejezhető be. Dregoly is vele együtt a generációs együttélés megszakított hagyományáé ugyanis már örökre kívül marad ezen a körön; otthont már csak ezeken túl, ám mindezt sosem feledve lehet újratemetni.

Éppen e szépen felépített „fejlődési” ívet, a – korántsem pusztán díszletként használt szereplők előterében – megteremtett hiperrealista világ működőképes vázát felismerve lehetünk kissé szomorúak az olyan kritikus megközelítésmódok láttán, amelyek – mint Lengyel Imre Zsolté – szinte elvesznek a narráció (vélt vagy valós) hibáinak szemrevételezésében. A *Kaliorniai fűj*-re ágyúval vadászó, nem túl előzékeny olvasók célkeresztjéből így a könyv számos értéke egész egyszerűen kima rad. Nem mintha jelen írásnak a kötetet ért bírálatok cáfolata volna a feladata, ám az ezekre adott reakciók nem is kerülhetők meg teljességgel. Nem véletlen, hogy a könyv (és a szerző) egyik legavatottabb értelmezője, Kulcsár-Szabó Zoltán sem megy el szó nélkül az elbeszélő és az elbeszél világ viszonyának olyan problémái mellett, mint amilyen a szereplőket egyfajta „felülnézeti” pozícióból láttató személytelen, valamint a századeleji Amerikát hitelesen ábrázolni igyekvő „mindentudó” elbeszélő kettőssége. Mert amellet, hogy a Műút kritikus néhol úgy tűnhet, valóban nyitott kapukat dönget, gyakran célt is téveszt. Az elbeszélő által átvett, ahogy Kulcsár-Szabó Zoltán írja, az aktuális szereplői érke-

lés pillanatát mintegy szimuláló nézőpont számomra ugyanis épphogy a lehető legpontosabb képet adja arról, amiről amúgy nem volna fogalmam. Hiszen honnan is tudhatnánk, hogy milyen nehézségekkel járt a kívándorlás, pontosabban milyen módokon tudott úrrá lenni az Új Világban a beilleszkedés és az otthonteremtés nehézségein a földművesből gyári munkássá váló Árvai István és családja.

Ahogy azt sem érzem meggyőzőnek, hogy mindez az elnagyoltnak tűnő jellemábrázolás nyomán pusztán újramondása, illusztrálása volna annak, amit az emlékiratokból, történelmi könyvekből ismert tények (már-mint hogy éppen ezekkel kellett megküzdenie minden migránsnak) kirajzolnak. Bár valóban nem nélkülözi a szöveg az ismeretterjesztő részeket, melyek mintegy elhelyezik az adott környezetben a szereplőket (így tehát nem maradéktalanul Istvánék „bőren” tapasztaljuk, milyen is volt Toledo a századfordulón), mindez azonban mégse teszi száraz szociográfia-ízüvé és egyúttal „embertelen” kultúra- és társadalomtörténeti szakmunkává a szöveget. Nagyon is hús-vér család életébe láthatunk bele (egészen a velük intim viszonyulást lehetővé tevő hálózobatikokig), akinek az életét meghatározza az adott társadalmi-gazdasági helyzet, kezdve az éghajlati sajátosságokkal, a táplálkozási szokásokon át a valóban sorsfordító eseményekig, mint a több turnusban jelentkező gazdasági válság, a háború vagy akár az autó tömeges megjelenése. Részemről kétség sem fér a kontextusteremtő „kísértekezések” létjogosultságához: ezek nemhogy nem tekinthetők, ahogy Lengyel Imre Zsolt fogalmaz, „nyilvánvalóan részleges, esetleges” eszmefuttatásoknak, hanem a regény törekvésének lényegéből következik azok szükségyszerűsége. Így bármennyire is untam (Szilágyi Zsófiához hasonlóan) például az olajfűrés menetének leírását (minthogy kellő hozzáértés és/vagy képzelőerő híján számomra egyszerűen nem utánképezhető, megragadható tapasztalatról van szó), be kellett ismernem, hogy nincs más mód annak érzékeltetésére, miféle idegenséggel is szembesülhetett István első dél-kaliforniai munkanapján.

A regény tehát nagyon is sokat tesz azért, még hozzá joggal, hogy ez a legapróbb részletekre kiterjedően ábrázolt idegenségélmény az olvasó számára is sajátta tehető legyen (amit például Amerika – részletesen végigkövetett – kelet-nyugati irányú átutazása jelent egy világlátottnak éppen nem mondható heves megyei földműves családnak). Az elbeszélő nem oldja fel bárminemű magyarázattal, nem rendezi egységbe István

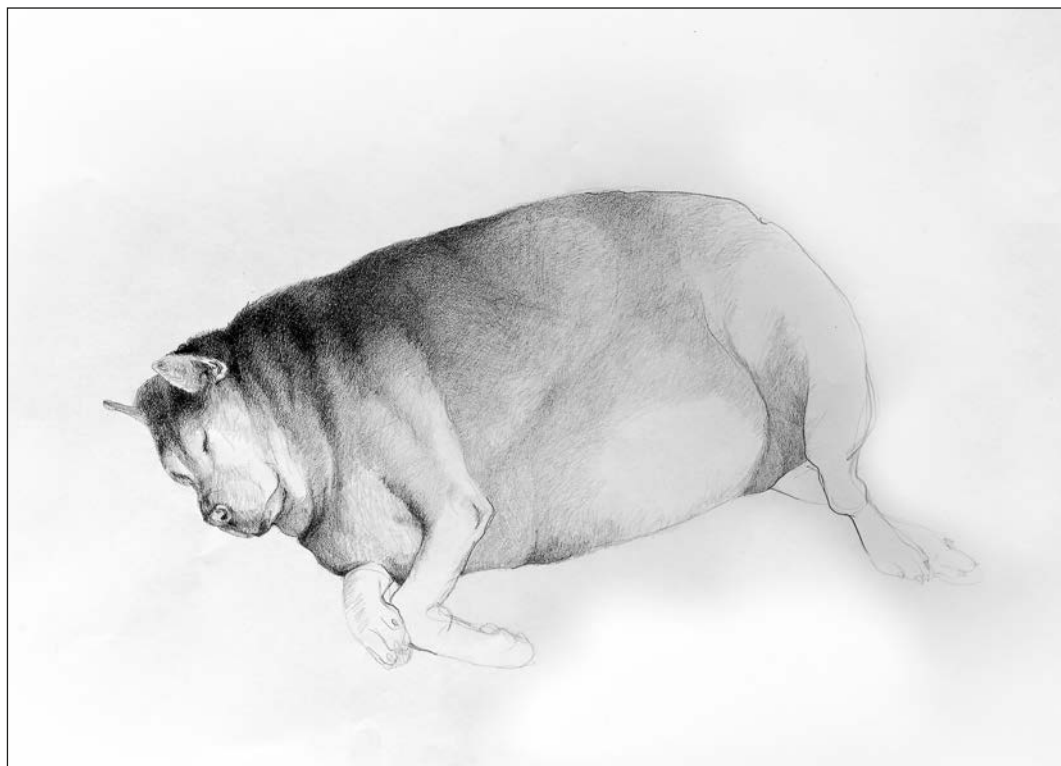
gondolattörédekeit: azzal együtt is tartózkodik az elbeszélő a felülnézeti perspektíva érvényre juttatásától, és megelégszik a sokféle érzelmet összevegyítő elmélkedés pusztá végigkövetésével, hogy a zsarnok apa motivációja iránti értetlenség nagyon is szerves része a kötet egyik alapvető belátásának, nevezetesen a kultúrák eltűnésével fenyegető generációs különbségnek. István ugyanis nagyrészt annak a 19. századi családmódelnek az ösztönös (az okok szintjén nem tudatosított) elutasításával kezd hozzá saját gyerekeinek liberális szemléletű nevelésébe, amely generációkon át éppen a birtok (és a megélhetés) érdekeit szem előtt tartva ragaszkodott az ő életét már megkeserítő, számára érthetetlen családfői elvhez. „Mért volt olyan, amilyen? Mért hajtotta őket mindig? Mért volt olyan szigorú, kegyetlen? [...] Mért nem hagyta őt és Annát élni? Mért nem adta ki a jussát, mikor kérte? [...] Eh! Hagyjuk – mondta hangosan.” (475.)

„Az élet elfogy, ténsasszony – mondta szelíden Szindbád. Ezért kaptuk.” Ha Márainak a maga egyszerűségében is gyönyörű szavai jutnak eszünkbe Oravecz műveit olvasva, az nem véletlen: a szerző talán egyetlen igazi, kérlelhetetlenül vállalt témája ugyanis az elmúlás. Mert persze a regény a nyelváltás személyiségépítő- és romboló, előre kalkulálhatatlan (vagyis a nyelvbe már észrevétlenül beszüremkedő anglicizmusok) következményeiről is szól, ahogy az apa-fiú kapcsolatról, ám mindenekelőtt arról, hogy míg egész idő alatt – Istvánnal együtt valójában mi magunk is – csak készülünk az életre, próbáljuk apró tervezgetések, számolgotások során megteremteni jövőbeli feltételeit, észre se vesszük, hogy közben elteltek azok az életnek szánt évek. Ennek belátásakor rendszerint már késő bármit is tenni, azon túl, hogy még egyszer végignézzünk azon, amink van. Hogy végül éppen egy olyan regény szembesít bennünket mindezzel, amely voltaképp egy házaspár fordulatokban nem bővelkedő, dolgos hétköznapjaival tölt meg hatszáz oldalt, különös erővel hagyja megfogalmazódni a kérdést, hogy miben is állna egy ember élete. Hogy mit is hagyunk hátra, mi lesz az a bennünket valamiképp megőrző sajátosság, hogy lesz-e egyáltalán, ami ebből még megmenthető, elbeszélhető, ha már nem leszünk. Ezek a *Halászóember* című kötet óta aktuális felvetések ebben a nem éppen „regényes” könyvben igen sokrétűen fogalmazódnak meg. A *Kaliforniai fűrj* talán éppen ezért maradandó olvasmány: az ember hiábavaló, mégis nemes törekvésének állít emlékművet. Mert bár Istvánék a regény végén mégiscsak visszatálnak

metaforikusan hazájukhoz, vagyis a földhöz, a benne való feloldódás lehetőségét a magukra maradás csöndes fájdalma hatja át: hiszen még ha a záró jelenetben az unoka birtok iránti gyermeki érdeklődése meg is adja István számára a tudás bizonyos átadásának, ilyenformán megmentésének élményét, az évek alatt idegenben szakmát tanuló és kirepülő gyerekek elszórt látogatásai mégiscsak egy korszak végérvényes lezárulását teljesítik be. Ahogy az egy élet alatt felhalmozott tapasztalat a kicsi Stevie-nek értelemszerűen már csak az idegenség távoli izgalmát, egzotikumát, nem pedig a megőrzendő tudás felelősségét fogja jelenteni.

Miközben Árvaiék egy olyan utópiának szentelték életüket, amit kivándorlásukkal, a család, a birtok hátrahagyásával voltaképp ők maguk kezdtek megbontani, sorsuk mégsem a hiábavaló küzdelem és a kudarc példázata. Történetük azonban éppúgy tekinthető fejlődés-,

mint hanyatlástörténetnek. Noha Szajlától távol, ugyan a földművelő életforma zárványát hozva létre, de mégiscsak célba értek – egy, az itthoninál nem lepezetten élhetőbb, emberhez méltóbb körülmények között, engedve, hogy Amerika megváltoztassa őket. És ahogy a regénycímmé és egyben jelképpé emelkedő, a helyiek számára alapvetően jellegtelen, Istvánnak mégis különlegessé váló madár, a kaliforniai fürj mutatja, nem kizárólag Amerika hagyott nyomot bennük, hanem ők is nyomot hagytak az Új Világban: mások mellett a meggyógyított madárban, a Bözsike halálakor összetört úszóedzőben, Suchman közlegényben, Pistike mexikói barátjában vagy Imruska feleségében. Nyomot hagyni a világban – a könyv sugallata szerint ennél sokkal több nem várható el egy emberi élettől. Talán csak még annyi, hogy majd legyen, aki egyszer mindezt megpróbálja elmondani.

lustakutyá – ceruza, papír, 2014